

Complexnummer: 531548

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 56
E info@cultureelerfgoed.nl

Complexnaam

NHW-Fort bij Jutphaas

Aantal complexonderdelen

10

Monumentnummers van complexonderdelen

531549, 531550, 531551, 531552, 531553, 531554, 531555, 531556, 531557, 532154

Woonplaats

Nieuwegein

Gemeente

Nieuwegein

Provincie

Utrecht

Locatie van het hoofdobject

Bij Fort Jutphaas 3, 3439 LX te Nieuwegein

Complexomschrijving

Cluster 50. Complexomschrijving.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

COMPLEX FORT BIJ JUTPHAAS

Inleiding

De Nieuwe Hollandse Waterlinie vormde van 1815 tot februari 1940 de hoofddefensielinie van het Koninkrijk der Nederlanden. De 85 kilometer lange verdedigingslinie die is gebaseerd op een uitgestrekte waterbarrière gesteund door militaire versterkingen, strekte zich uit van de Zuiderzee bij Muiden tot aan de Biesbosch bij Werkendam. De breedte varieerde van slechts enkele honderden meters ten oosten van Utrecht, tot 7,5 km en zelfs meer dan 10 km in de Vijfheerenlanden. Het typisch Hollandse defensiesysteem van inundaties was de verbeterde voortzetting van de eens zo succesvolle (oude) Hollandse Waterlinie uit 1672. Het concept voor een waterlinie dateert al uit 1589, toen prins Maurits opdracht kreeg van de Staten van Utrecht en Holland om te onderzoeken hoe de jonge Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden op een zo efficiënt mogelijke manier kon worden verdedigd. Door een optimaal gebruik van de geografische omstandigheden kon een bijzondere verdedigingslinie worden aangelegd. Daar waar hoog Nederland overgaat in het laag gelegen poldergebied is het tamelijk eenvoudig om land onder water te zetten met behulp van sluizen of het doorsteken van dijken. Aan de tastbare onderdelen van deze voornamelijk 'papieren tijger' werd eeuwenlang gesleuteld. Na WOII speelde de Nieuwe Hollandse Waterlinie geen rol van betekenis meer in de hoofddefensie. En in 1951 werden veel onderdelen van de Linie

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

gedeclassificeerd, waarmee de opheffing van de Linie als zodanig een feit was.

Een verbeterde Waterlinie

De grond- en waterslag voor een verbeterde nieuwe Hollandse Waterlinie werd gelegd in de Franse tijd in 1796/97 door de directeur der Hollandse Fortificatiën C.R.T. Kraijenhoff. In zijn Memorie betreffende de eerste of capitale Waterlinie beschrijft Kraijenhoff gedetailleerd hoe de (oude) Hollandse Waterlinie er toen voorstond en geeft hij aan hoe deze Linie verbeterd zou moeten worden. Tevens bepleit hij een oostwaartse verlegging van de Linie om de stad Utrecht binnen de Linie te brengen, beschermd door een aaneenschakeling van voorposten. Niet alleen omdat Utrecht een belangrijke garnizoensstad was, maar vooral om te voorkomen dat de vijand de waterhindernis zou kunnen aftappen. De aanbevelingen die hij deed vormden het concept voor wat later de Nieuwe Hollandse Waterlinie gaat worden. In 1811 werden de plannen zelfs door Keizer Napoleon goedgekeurd: *La ligne de Naarden à Gorcum doit donc être considérée comme la vraie ligne de l'Empire*. Mede vanwege militaire en politieke ontwikkelingen werd het plan echter niet verder uitgewerkt. Na het vertrek van de Fransen, bij de aanloop tot het nieuwe Koninkrijk der Nederlanden in het najaar van 1814, diende Kraijenhoff opnieuw een nota in, waarin zijn voorstellen uit 1796 en 1811 waren geactualiseerd. Daarop besloot Koning Willem I in het voorjaar van 1815 tot de aanleg van een nieuwe Waterlinie, toen nog 'Utrechtse Linie' genoemd. De militaire en waterstaatkundige werken voor de Nieuwe Hollandse Waterlinie zouden het grootste en duurste infrastructurele project worden dat ooit in Nederland is uitgevoerd.

Bouwen aan een perfect systeem

Evenals de 'Oude' Hollandse Waterlinie steunde de 'Nieuwe' op uitgebreide - maar nu beter beheersbare - inundaties, waarbij forten en batterijen de inlaatpunten (sluizen) beschermden en de niet te inunderen terreinstroken en andere accessen afsloten. Samen met de waterbouwkundige Jan Blanken, inspecteur-generaal van Waterstaat, ontwikkelde Kraijenhoff als inspecteur-generaal der Fortificaties (1814-1826) de 'natte' plannen voor de Nieuwe Waterlinie en werd opdracht gegeven aan majoor-ingenieur Willem Offerhaus voor de bouw van een fortenkring om Utrecht. Tot aan Nieuwersluis werd het tracé van de (oude) Hollandse Waterlinie langs de Vecht aangehouden. Vanaf Nieuwersluis volgde de nieuwe linie de Vecht, tot enkele kilometers ten noorden van Utrecht. Daar moest de linie oostelijk om de stad heen buigen, om vervolgens langs de Vaartse Rijn verder te gaan tot aan de sluizen van Vreeswijk aan de Lek. Voorts sloot de nieuwe Waterlinie aan op het zuidelijke tracé dat in 1787 was verplaatst naar de Diefdijk en de Linge. Er dienden vijf zogenaamde 'inundatiekommen' te komen met op de accessen permanente verdedigingswerken. Op een zestal cruciale plekken werden door Blanken ontworpen waaiersluizen gebouwd. Deze sluizen, die zelfs tegen hoog water in geopend konden worden, waren ideaal voor militaire inundaties. De inrichting van een optimaal inundatiestelsel en de aanleg van de onmisbare permanente verdedigingswerken duurden, met onderbrekingen, van 1815 tot 1886. Dat de realisatie van de nieuwe Waterlinie zoveel tijd kostte, had alles te maken met de (internationale) politieke en militair-technische ontwikkelingen en de ingrijpende infrastructurele en waterstaatkundige veranderingen gedurende de negentiende eeuw. We kunnen in die eeuw een viertal bouwperiodes onderscheiden. In de eerste fase van 1815-1826 werden de versterkingen rondom Utrecht gerealiseerd. Vervolgens bouwde de Dienst der Fortificatiën van 1841 tot 1864 de torenforten bij de rivieraccessen en tussen 1867-1872 vonden overal in de Linie verbeteringen plaats. Ten slotte werden tussen 1871 en 1886 de laatste forten van de Linie gebouwd. In de twintigste eeuw veranderden de militaire tactieken drastisch en werden veldversterkingen tussen de forten aangelegd met diverse werken van gewapend beton.

Bouwfasen in de negentiende eeuw

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Gedurende de eerste bouwphase werd tussen 1816 en 1826 op de kwetsbare accessen rondom Utrecht een vijftal forten gebouwd. De eenvoudige werken bestonden uit aarden omwallingen, die precies in het hart van de te beveiligen weg of kade waren gelegen. De forten werden omgeven door een gracht en op de hoofdwal was de opstelplaats voor het geschut. De vorm en de omvang van de forten werden bepaald door de breedte van het acces en de ligging van de inundatiemiddelen. Op de hoog gelegen - en dus niet te inunderen - Houtense Vlakte werden vier lunetten gebouwd. Deze V-vormige versterkingen werden voorzien van zware bakstenen bekledingsmuren. Ten zuiden van Utrecht bouwde men ter bescherming van de inundatiesluizen forten bij Jutphaas, Vreeswijk en Culemborg. De volgende bouwphase diende zich aan nadat Nederland in 1839 België als onafhankelijke staat had erkend. Reorganisatie en vernieuwing van het verdedigingsstelsel waren nodig. Koning Willem II besloot tot een geconcentreerde verdediging, met de Nieuwe Hollandse Waterlinie als hoofddefensielinie. De vestingen en linies aan de landsgrenzen dienden om een eventuele vijandelijke opmars te vertragen, zodat de inundaties van Waterlinie tijdig konden worden gerealiseerd. De tweede actieve bouwperiode van de waterlinie duurde van 1841 tot 1864 en vond plaats, ondanks ingrijpende bezuinigingen op defensie (de omvang van het leger werd gehalveerd). Onder leiding van genieofficier Merkes van Gendt werden op de dijkaccessen langs de rivieren torenforten gebouwd. Bij de rivieraccessen van de Vecht, Lek, Linge en Waal verrezen ronde bakstenen torenforten. In diezelfde periode kregen veel kleinere werken van de linie 'bomvrije' gebouwen o.a. in de vorm van vierkante wachthuizen binnen de redoutes. Met de Napoleontische term 'bomvrij' (à l'épreuve de bombe) bedoelde men dat ze bestand waren tegen contemporain geschut. Het waren veelal wachthuizen met zware, gemetselde muren. Enige versterkingen op de dijkaccessen in het Vechtplassengebied, die nog uit de Franse tijd dateerden, werden vervangen door eenvoudige forten of redoutes. In 1853 werd de Kringenwet ingevoerd die bepaalde dat er binnen cirkel van 1000 meter van de forten beperkte bouw- en beplantingsvoorschriften golden i.v.m. een vrij schootsveld. Binnen deze kringen vinden we dan ook soms houten bebouwing. In 1951 werd de Kringenwet opgeschort en in 1963 ingetrokken. Omstreeks 1864 leek de Nieuwe Hollandse Waterlinie min of meer voltooid. Maar ontwikkelingen voor en tijdens de Frans-Duitse oorlog van 1870 brachten talloze tekortkomingen aan het licht, zowel op bouwkundig en wapentechnisch, als op tactisch gebied. Kolonel Kromhout kreeg de taak om de organisatie van de Waterlinie beter te structureren. Er waren veel te weinig bomvrije onderkomens voor manschappen en bomvrije magazijnen voor munitie. Bovendien bleken de zware muren van de hoge torenforten lang niet zo 'bomvrij' als ze heetten te zijn. Maar ook de nieuwe en de verbeterde 'bomvrije' forten bleken kort na oplevering alweer verouderd. In de daaropvolgende jaren werden de kwetsbare torens daarom beveiligd. Om de torens tegen directe treffers te beschermen, werd een zogenaamde 'contrescarp' aangebracht, een halfgrondgaande aanaarding van een dik kleipakket of een gemetselde en aangeaarde galerij die los stond van de toren en daar in een ruime halve cirkelvorm omheen lag. Ook veel andere bomvrije wachthuizen kregen een stevige aarden dekking. De derde bouwperiode (1867 - ca. 1872) volgde o.a. na de uitvindingen van geschut met een getrokken loop (ca. 1860). Dit verdragende en nauwkeuriger geschut maakte duidelijk dat de werken in de Waterlinie toch zeer kwetsbaar waren. De forten misten dekkingsmogelijkheden voor manschappen en materieel. Er was behoefte aan bomvrije remises voor geschut en bomvrije kazernes voor de manschappen. Bovendien dienden de wallen te worden verzaaid. Door de toegenomen reikwijdte van de projectielen moesten de steden Naarden en Utrecht, die in de frontlinie kwamen te liggen, op grotere afstand worden verdedigd. Daarom werden vooruitgeschoven posten aangelegd. Het centraal gelegen Utrecht was al een kruispunt van wegen, maar werd sinds de jaren '60 ook een knooppunt van een nieuwe vorm van infrastructuur: de spoorwegen. De ring van zes oudere forten die Utrecht beschermde, lag ten opzichte van de mogelijke posities van vijandelijk geschut te dicht bij de stad. Daarom werd nog verder oostwaarts van de Domstad een tweede, vooruitgeschoven fortenkring aangelegd. Verder vonden langs de Lek verbeteringen plaats voor mogelijke onderwaterzettingen rond Utrecht: er kwam een nieuwe inlaatsluis bij Wijk bij Duurstede en er vonden verbeteringen plaats bij Honswijk. Begin jaren '70 realiseerde de regering zich dat het Nederlandse defensieapparaat de afgelopen dertig jaar sterk onder de bezuinigingen had geleden. Daarom diende de Minister van Oorlog de Vestingwet van 1874 in. Deze kende o.a. prioriteit toe aan de verbetering en vernieuwing van de Nieuwe Hollandse Waterlinie als hoeksteen van de Nederlandse verdediging. Binnen acht

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

jaar moesten nieuwe werkzaamheden voor de hoofdverdedigingslinie worden verwezenlijkt (ruim 10 miljoen gulden). Daarmee gingen men de vierde bouwperiode (ca. 1871-1886) in, die in feite een voortzetting was van de derde, maar op andere gronden. De Waterlinie was nog maar amper ingericht volgens de laatste eisen van een grote defensieve kracht, of in 1885 werd de brisantgranaat ingevoerd. Tegen dit explosieve projectiel was geen fort bestand. L'histoire se repète: op slag waren de forten van de gemoderniseerde Waterlinie weer verouderd en dus onbruikbaar. De geschiedenis van de vestingbouw leert dat de ontwikkelingen van de verdedigingsmethoden voortdurend achterlopen op die van de aanvalswapens. De forten bleken niet meer geschikt als opstellingsplaats voor vestinggeschut. Om trefkans te voorkomen, moesten manschappen en geschut worden gespreid in het linielandschap. De forten vervulden nog wel een rol als stormvrij infanteriesteunpunt. Sindsdien speelde 'maskering'(camouflage) door beplantingen op en bij de forten een rol. In deze periode werden op veel forten, behalve fortwachterswoningen, ook houten genie- en artillerieloodsen gebouwd om het materieel in vreedstijd vochtvrij te stallen. Ondertussen vond toch op grote schaal nieuwbouw plaats in de Waterlinie. Van noord tot zuid verrezen nieuwe forten en batterijen in de Linie om een aaneengesloten 'snoer' van steunpunten op bepaalde afstand van elkaar te realiseren. Daarna kwam de fortbouw tot stilstand. Het nut en de kracht van de kostenverslindende en snel verouderende forten van de Waterlinie stonden aan het eind van de negentiende eeuw ter discussie. Het accent werd van de zogenaamde 'dode weermiddelen' verlegd naar de levende, mobiele strijdkrachten die verspreid in veldversterkingen in de Linie zouden moeten opereren om een stormaanval met de nieuwste wapens te weerstaan.

WOI en WOII

Tijdens de mobilisaties van WOI en WOII werd een groot aantal veldversterkingen voor artillerie, infanterie en munitieopslag aangelegd. Loopgravenstelsels, groepsnesten, prikkeldraadversperringen, gevechtswagenversperringen en tankgrachten bepaalden het gezicht van de jongste Waterlinie. Ook bouwde men honderden betonnen groepsschuilplaatsen en vele mitrailleurkazematten tussen de forten in het linielandschap. Op en bij de forten verschenen de moderne golfplaten Nissen-hutten en Romney-loodsen voor diverse doeleinden.

FORT BIJ JUTPHAAS

Inleiding complex

Het FORT BIJ JUTPHAAS dateert in eerste aanleg uit 1819-1820. Het fort is gelegen op de smalle, niet te inunderen stroomrug van een voormalige (Oude) Rijnloop, die als basis diende voor de Overeindseweg. Ter weerszijden van deze van oost naar west lopende weg - onderdeel verbinding van Houten naar Montfoort - werden in deze vroegste ontstaansfase van de Nieuwe Hollandse Waterlinie twee stervormige schansen aangelegd ter plaatse van en op de fundamenten van het vervallen kasteel Plettenburg. Tussen 1846 en 1848 zijn deze schansen omgevormd tot een fort en werd de Overeindseweg, die werd doorsneden door de Vaartse Rijn - vanaf omstreeks 1890 het Merwedekanaal - zuidelijk rond het fort omgeleid. Het fort vormde de verdediging van het acces van de Overeindseweg. Er werd in die periode een bomvrij en verdedigbaar wachthuis gebouwd als reduct. Door de aanleg van een beschermingswal ging het schootsveld van het geschut vanuit het wachthuis echter verloren. Dit geschut werd in emplacementen achter de hoofdwal gezet. Mede ten behoeve hiervan werden in 1871-1873 twee remises en twee magazijnen gebouwd. Tevens werd een fortwachterswoning opgetrokken, die tussen 1925 en 1935 is vervangen door een nieuwe dienstwoning. Door de aanleg van de Batterijen aan de Overeindseweg, in 1871-1873, kwam het fort in de tweede linie te liggen. Het fort behield echter verschillende functies. Zo diende het onder meer om - over de Batterijen aan de Overeindseweg heen - een eventuele aanval te bestoken. Verder kon het ondersteuning bieden aan deze batterijen of - als deze zouden zijn ingenomen - het verblijf van vijandelijke troepen op de batterijen verstoren en de inundatiewerken beschermen. Tevens had het fort de functie een eventuele aftocht van de troepen te dekken. De

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

bezettingsmogelijkheid bestond in 1885 uit 128 man en 21 stukken geschut. Het fort is in de Tweede Wereldoorlog benut door de Duitse bezetter, die er een commandopost / zendstation vestigde voor de Kriegsmarine. Op het fort liggen een recente woning en een clubgebouw, die voor de bescherming niet van belang zijn. Het fort is thans ten dele omsloten door bedrijfsgebouwen en biedt zelf onder meer onderdak aan een wijnhandel.

Ligging en relatie met andere complexen

Het FORT BIJ JUTPHAAS is gelegen op de verbinding van Houten en Montfoort via de Overeindseweg. Het fort behoort tot de zogenaamde eerste bouwfase van de Nieuwe Hollandse Waterlinie, waarin kwetsbare accessen rondom Utrecht werden afgesloten en verdedigd door middel van een fortenring met onder meer de iets naar het noordoosten gelegen Lunetten op de Houtense Vlakte (1819-1826). Ten zuiden van het Fort bij Jutphaas ligt het eveneens uit de eerste bouwperiode daterende Verdedigingswerk bij Vreeswijk (1820). Tevens bestaat een relatie met het nabijgelegen zuidpand van het Merwedekanaal, voorheen de Vaartse Rijn. Door de aanleg van de Batterijen aan de Overeindseweg, oostelijk van het fort, was het aan het eind van de 19de eeuw niet noodzakelijk het Fort bij Jutphaas ingrijpend te vernieuwen als antwoord op verbeterde offensieve middelen.

Omschrijving

Het FORT BIJ JUTPHAAS is omstreeks 1846 tot stand gekomen door het samenvoegen van een tweetal uit 1819-1820 daterende gebastioneerde schansen aan weerszijden van de Overeindseweg. Het in totaal uit twee grote (noordoost en zuidoost) en vier kleinere (noord en noordwest en zuid en zuidwest) bastions bestaande fort heeft een tamelijk langgerekte vorm. De grootste lengte van het nagenoeg symmetrische fortlichaam bedraagt circa 330 meter en is ongeveer noord-zuid gericht - haaks op de Overeindseweg. Het aardwerk wordt begrensd door een relatief lage aarden wal, met daarbuiten een gracht, een omleidingsweg en een onderhoudspad. De wal is begroeid. Binnen het fort liggen enkele bomvrije, aardgedekte bouwwerken, zoals een wachthuis en enkele remises en magazijnen. Ten zuidwesten van het wachthuis ligt over de gracht de toegangsbrug, terwijl zich in het onderhoudspad en de omleidingsweg resten en sporen van damsluizen bevinden.

De bescherming van het complex FORT BIJ JUTPHAAS betreft de volgende complexonderdelen:

- FORTAANLEG EN AARDWERKEN, WAARIN (RESTEN VAN) GESCHUTSOPSTELPLAATSEN, NATTE GRACHT MET BUITENOEVERS EN (OMLEIDINGS- EN ONDERHOUDS-)WEGEN.
- BOMVRIJ WACHTHUIS A
- BOMVRIJE REMISE B
- BOMVRIJE REMISE C
- BOMVRIJE BERGPLAATS / VERBRUIKSMAGAZIJN D
- BOMVRIJE BERGPLAATS / VERBRUIKSMAGAZIJN E
- FORTWACHTERSWONING
- TOEGANGSBRUG

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

- REST DAMSLUIS D

- DAMSLUIS E

Waardering

Het Complex FORT BIJ JUTPHAAS is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende meer dan 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de en 20ste eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de eeuw).

Het betreft hier een complex dat in eerste aanleg een voorbeeld is van een accesverdediging door middel van twee aarden schansen uit de periode 1819 -1820, die in de perioden 1846-1848 en 1871-1873 zijn versterkt door bomvrije gebouwen en wallen.

* Archeologische waarden vanwege de mogelijk in de bodem aanwezige sporen en resten van het voormalige kasteel Plettenburg.

* Krijgshistorische waarden als onderdeel van een aaneengesloten militaire verdedigingslinie tussen de voormalige Zuiderzee en de Biesbosch. Deze bestond hoofdzakelijk uit een samenhangend systeem van inundatievelden en bijbehorende inundatiemiddelen en van schootsvelden. Dit systeem werd aangevuld met diverse, uit verschillende perioden daterende typen gebouwde of aangelegde (verdedigings)werken die dienden tot of bijdroegen aan afsluiting van niet te inunderen terreinen of andere accessen.

* Ensemblewaarde en situationele waarden vanwege zijn ligging binnen het systeem van de Nieuwe Hollandse Waterlinie in het algemeen en in het bijzonder in de directe relatie tot de complexen Lunetten op de Houtense Vlakte, Verdedigingswerk bij Vreeswijk en Batterijen aan de Overeindseweg.

* Het complex is representatief (karakteristiek) omdat het nog steeds de fysieke onderdelen en kenmerken vertoont die destijds tot bouw en aanpassing aanleiding waren, terwijl het tevens een voorbeeld is van een vroeg-19de-eeuws en in het midden van die eeuw aangepast fort dat als accesverdediging over een weg is gebouwd.

* Het complex is tamelijk gaaf bewaard omdat qua structuur en fysiek voorkomen de hoofdzaak van de toestand van het gebastioneerd systeem in de jaren '50 van de 19de eeuw aanwezig zijn.

---

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Monumentnummer*: 531549

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	12 september 2014
Kadaster deel/nr	82655/132

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Nieuwegein	Nieuwegein	Utrecht

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Jutphaas	D			4002
Jutphaas	D			4003
Jutphaas	D			1977
Jutphaas	D			1990

*Omschrijving***

Cluster 50. Fortaanleg en aardwerken, waarin (resten van) geschutsopstelplaatsen, natte gracht met buitenoeveren en met (omleidings- en onderhouds) wegen.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

FORTAANLEG EN AARDWERKEN, WAARIN (RESTEN VAN) GESCHUTSOPSTELPLAATSEN, NATTE GRACHT MET BUITENOEVEREN EN (OMLEIDINGS- EN ONDERHOUDS-)WEGEN als basale onderdelen van het verdedigingswerk. Forten werden gewoonlijk geconstrueerd op basis van vooraf aangebrachte aardlichamen, die als een fundering fungeerden en wegzakken in (een natte en slappe) bodem moesten voorkomen. Bij de bouw van de forten is, behalve dit gewoonlijk al tactisch 'voorgevormde' aardlichaam - dat op zichzelf reeds een weerbare rol kon vervullen - ook nog een specifieke aanleg gerealiseerd die bedoeld was om de defensieve kracht te vergroten, de veiligheid van de bezetting te waarborgen en intern en extern transport en verkeer te vergemakkelijken. Zo ontstonden er onder meer aarden dekkingen voor verschillende bouwwerken, om ze minder kwetsbaar te maken voor inslagen van vijandelijk vuur, aarden wallen die de bebouwing en open terreinen dekten en de contouren bepaalden en bestrate paden en appelplaatsen. Forten werden gewoonlijk omgeven door een of meer natte of droge grachten om eventuele nadering van de omwalling of het fortterrein tot het laatst toe te belemmeren. De forten waren gewoonlijk slechts te bereiken via een of meerdere bruggen of via een smalle landengte. Waar om waterstaatkundige of andere redenen een permanente directe verbinding tussen binnen- en buitengebied bestond, was deze zodanig uitgevoerd dat hij niet of slechts met de grootste moeite te passeren was. Toepassing van vestingberren met ezelsruggen en hekwerken was hierbij gebruikelijk. Langs de buitenzijde van de grachten lag vaak een weg of pad, hetgeen zowel

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

in de vorm van een gedekte weg (glacis / enveloppe) kon zijn aangelegd, als ook wel gelijk met, of zelfs boven maaiveldniveau. Deze wegen of paden konden verschillende functies hebben, uiteenlopend van openbare weg tot onderhoudspad, en ook van militaire, gedekte weg tot exclusieve toegangsweg naar het fort. Buiten de natte gracht bevindt zich bovendien vaak een (van oudsher en nog ten dele) met grenspalen als zodanig aangemerkte zone waarover het Ministerie van Oorlog zeggenschap had, de Militaire Landsgrond. Het aardwerk van het Fort bij Jutphaas ontstond in eerste aanleg uit twee stervormige, aarden schansen, maar deze zijn vervolgens versterkt met gebouwde onderdelen die onder aardwerken gewerkt zijn. De zone van Militaire Landsgrond rond het fort is hier beperkt gebleven tot de buitenoever met de weg rond het fort, waarin enkele er deel van uitmakende werken, zoals een nauwelijks meer als zodanig herkenbare - want met beton versterkte - brug over de Plettenburgsche Wetering aan de zuidwestzijde van het fort. Verder maakten een vermoedelijk niet meer bestaande brug aan de oostzijde deel uit van de landsgrond, alsmede twee smalle stroken aan de noordwestzijde en de zuidoostzijde van het fort - in beide gevallen waterlopen met begeleidende paden.

Omschrijving

FORTAANLEG EN AARDWERKEN, WAARIN (RESTEN VAN) GESCHUTSOPSTELPLAATSEN, NATTE GRACHT MET BUITENOEVERS EN (OMLEIDINGS- EN ONDERHOUDS-)WEGEN van het Fort bij Jutphaas. Het fort, dat dateert van 1819-1820, bestaat in hoofdzaak uit een relatief langgerekt, vrijwel symmetrisch, noord-zuid gericht aardwerk met wal en verschillende grondniveaus en met zes puntige bastions. De noordoostelijke en zuidoostelijke bastions, die zijn verbonden door een courtine in het verlengde van de Overeindseweg, zijn aanzienlijk ruimer van formaat dan de noordelijke, noordwestelijke, zuidelijke en zuidwestelijke. De aardwerken, waarin op meerdere plaatsen emplacements herkenbaar zijn, omsluiten het fortterrein of terreplein vrijwel geheel, terwijl het wachtgebouw en ook de andere bomvrije gebouwen (1846-1848 en 1871-1873) door aarde zijn gedekt. De 15 tot 30 meter brede gracht van het Fort bij Jutphaas, die in licht gebogen vorm de contouren van het fort volgt, is nog vrijwel compleet aanwezig; de afzonderlijke, halfronde gracht rond het wachthuis bestaat echter niet meer. Het fort is destijds op het acces van de Overeindseweg gebouwd, met als gevolg dat deze zuidelijk om het fort is omgeleid. Deze weg diende, net als het aan de noordzijde aangelegde, en eveneens nog grotendeels aanwezige pad als onderhoudspad. De oorspronkelijk met grenspalen aangemerkte zone waarover het Ministerie van Oorlog zeggenschap had - de Militaire Landsgrond - valt in principe binnen de begrenzing van de bescherming.

Waardering

FORTAANLEG EN AARDWERKEN, WAARIN (RESTEN VAN) GESCHUTSOPSTELPLAATSEN, NATTE GRACHT MET BUITENOEVERS EN (OMLEIDINGS- EN ONDERHOUDS-)WEGEN van het Fort bij Jutphaas is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende meer dan 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de eeuw)

Het onderdeel is een voorbeeld van een aarden aanleg met geschutsemplacements, aarden dekking voor verschillende functies, gracht, omleidingsweg als grens van (door middel van grenspalen aangeduide) militaire zone uit de periode 1819-1820 en gemoderniseerd en uitgebreid in 1846-1848 en 1871-1873.

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

* Ensemblewaarde en situationele waarden vanwege zijn ligging binnen het systeem van de Nieuwe Hollandse Waterlinie in het algemeen en de overige complexonderdelen in het bijzonder.

* Het onderdeel is representatief omdat het verschillende fasen in de ontwikkeling van accesverdediging op grote schaal laat zien.

* Het onderdeel is goed bewaard omdat het in sinds omstreeks 1875 vrijwel ongewijzigde staat het systeem van bescherming door middel van aarden dekking laat zien en omdat het grondplan, de nagenoeg complete gracht en de onderhoudsweg vrijwel onveranderd bewaard zijn gebleven.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Fort, vesting en -onderdelen

Functie

Fort

Monumentnummer*: 531550

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	12 september 2014
Kadaster deel/nr	82655/125

Woonplaats*	Gemeente*	Provincie*
Nieuwegein	Nieuwegein	Utrecht

Kadastrale gemeente*	Sectie*	Kadastraal object*	Appartement aanduiding	Grondperceel
Jutphaas	D			4002

Omschrijving**

Cluster 50. Bomvrij wachthuis A.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

BOMVRIJ WACHTHUIS A als aan de keelzijde van het Fort bij Jutphaas gelegen, gebouwd onderdeel van het eerder als aardwerk opgeworpen werk op het acces van de Overeindseweg. Een wachthuis was een verdedigbaar gebouw waarin manschappen en materieel ondergebracht konden worden. Met de toename van de draagwijdte van het geschut, de kracht van de inslagen van projectielen werd het steeds moeilijker weerstand te bieden tegen beschietingen. Verzwaring van het metselwerk, toepassing van schokabsorberende metselsystemen (onder meer door middel van bogen), flauwe hellingshoeken en gebogen of juist puntige vormen, gebruik van beton - en later van gewapend beton - in steeds zwaardere uitvoering, waren manieren om de vestingwerken bestand te houden tegen toenemende aanvalskracht. Bovendien was het aanbrengen van aarddekkingen een goed middel gebleken om de energie van inslagen te absorberen of te dempen. Dit is de reden waarom vele gemetselde of betonnen werken van een aardlaag of een frontbescherming van zand of aarde zijn voorzien. Afhankelijk van de periode van ontstaan - en daarmee van de te verwachten inslagkracht van projectielen - werd van 'bomvrije gebouwen' gesproken, wanneer ze werden geacht bestand te zijn tegen een van tevoren bepaald aantal inslagen van zwaar kaliber. Het bomvrije wachthuis van Fort Jutphaas is van een weinig toegepast type, dat noch een rechthoekige noch een ronde hoofdvorm kent, zoals gebruikelijk was bij verdedigbare gebouwen uit deze periode. Een afzonderlijke gracht rond het wachthuis, die in directe verbinding stond met de hoofdgracht, bestaat niet meer; hier ligt nu een waaivormige groenaanleg. Het bouwwerk kreeg in de Tweede Wereldoorlog een voltreffer en het dak is hierdoor ernstig verzwakt. Het bouwwerk is in gebruik als wijnopslag van een particulier bedrijf.

Omschrijving

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Aan de westzijde op het fort gelegen, onderkelderd en van aarddekking voorzien BOMVRIJ WACHTHUIS A, uit 1846-1848, in hoofdzaak in baksteen opgetrokken op een waaivormige plattegrond en met de relatief brede gevel aan de oostzijde of frontzijde en de kortere aan de westzijde. De frontgevel van het wachthuis is licht gebogen en bevat schietgaten van verschillend formaat. Door de aanleg van een verdedigingswal op het aardwerk verviel de functie van de schietgaten aan de oostzijde echter ten dele. De gracht aan deze zijde is gedempt. Het geschut werd geplaatst op emplacementen op het aardwerk zelf. De keelzijde van het wachthuis wordt gevormd door twee schuin lopende gevels - waarin dichtgezette bogen - die eindigen op een iets risalerend bouwdeel, dat als hoofdgevel beschouwd kan worden. Deze gevel van het wachthuis ligt in lijn met het aardwerk aan de westzijde van het fort. In het midden van de gevel bevindt zich een dichtgezette, getoogde opening, waarin een latere, rechthoekige, ijzeren deur. Ter weerszijden is een bakstenen trap met smeedijzeren leuningen aangebracht, met in de vooruitstekende geveldelen onder de trappen getoogde toegangen. Voor deze gevel een ruim terrasvormige massa, die met een keermuur, oorspronkelijk van schietgaten voorzien, afdaalt naar de gracht. In de westgevel bevindt zich onder andere een boogvormige toegang met dubbele ijzeren deur. Het interieur bevat onder andere getoogde ruimten die dienst deden als logiesruimten, wachtlokaal, keuken, kruitmagazijn en privaatvertrek.

Waardering

Het BOMVRIJ WACHTHUIS A van het Fort bij Jutphaas is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is aangelegd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de eeuw)

Het betreft hier een onderdeel dat een voorbeeld is van een bakstenen verdedigingswerk uit het midden van de 19de eeuw, namelijk een aardgedekt wachthuis.

* Ensemblewaarde en situationele waarden vanwege zijn ligging binnen het systeem van de Nieuwe Hollandse Waterlinie in het algemeen en in het bijzonder in de directe relatie tot overige onderdelen van het complex.

* Archeologische waarden vanwege de mogelijk in de bodem aanwezige resten of sporen van de gracht en dergelijke.

* Het onderdeel is representatief (karakteristiek) omdat het duidelijk herkenbaar als een verdedigbaar bouwwerk uit het midden van de 19de eeuw en het is zeer zeldzaam - zo niet uniek - als voorbeeld van een in waaivorm uitgevoerd exemplaar.

* Het onderdeel is redelijk goed bewaard omdat het zich, ondanks een beschadiging in het dak, nog goed in het veld laat herkennen en al tientallen jaren een functie bezit die consolidatie waarborgde.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Bomvrij militair object

Functie

Schuilplaats

Monumentnummer*: 531551

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	12 september 2014
Kadaster deel/nr	82655/110

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>		
Nieuwegein	Nieuwegein	Utrecht		
<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Jutphaas	D			1990

Omschrijving**

Cluster 50. Bomvrije Remise B.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

BOMVRIJE REMISE B (1871-1873) als in de derde bouwfase aan het eerder als aardwerk opgeworpen Fort bij Jutphaas toegevoegd onderdeel. Met de toename van de draagwijdte van het geschut, de kracht van de inslagen van projectielen werd het steeds moeilijker weerstand te bieden tegen beschietingen. Verzwaring van het metselwerk, toepassing van schokabsorberende metselsystemen (onder meer door middel van bogen), flauwe hellingshoeken en gebogen of juist puntige vormen, gebruik van beton - en later van gewapend beton - in steeds zwaardere uitvoering, waren manieren om de vestingwerken bestand te houden tegen toenemende aanvalskracht. Bovendien was aanbrengen van aarddekkingen een goed middel gebleken om de energie van inslagen te absorberen of te dempen. Dit is de reden waarom vele gemetselde of betonnen werken van een aardlaag of een frontbescherming van zand of aarde zijn voorzien. Afhankelijk van de periode van ontstaan - en daarmee van de te verwachten inslagkracht van projectielen - werd van 'bomvrije gebouwen' gesproken, wanneer ze werden geacht bestand te zijn tegen een van tevoren bepaald aantal inslagen van zwaar kaliber. De remise, gebouw B, behoort tot de in het derde kwart van de 19de eeuw op verschillende forten in of achter de wal gebouwde bakstenen bomvrije bergplaatsen. Het gebouw, gesitueerd in de wal van het noordelijkste bastion, kent een vergelijkbare pendant op het zuidelijk deel van het fort.

Omschrijving

BOMVRIJE REMISE B, gelegen in de oostflank van het aardwerk van het noordelijkste bastion. De aan drie zijden en bovenop aardgedekte remise heeft een gemetselde westgevel met afgeschuinde hoeken, die voorzien zijn van vlechtingen. De getoogde ingangspartij heeft een dubbele houten deur. De remise bevat één vertrek voor het plaatsen van geschut.

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Waardering

BOMVRIJE REMISE B is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is aangelegd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de eeuw)

Het betreft hier een onderdeel dat een voorbeeld is van een bakstenen bouwwerk uit het derde kwart van de 19de eeuw, namelijk een aardgedekte, bomvrije berging.

* Ensemblewaarde en situationele waarden vanwege zijn ligging binnen het systeem van de Nieuwe Hollandse Waterlinie in het algemeen en in het bijzonder in de directe relatie tot overige onderdelen van het complex en de pendant op het zuidelijk deel van het fort.

* Het onderdeel is representatief (karakteristiek) omdat het duidelijk herkenbaar is als een bomvrije bergplaats.

* Het onderdeel is goed bewaard omdat het nog duidelijk de fysieke en functionele kenmerken vertoont die destijds tot de bouw aanleiding gaven.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Bomvrij militair object

Functie

Remise (B)

Monumentnummer*: 531552

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	12 september 2014
Kadaster deel/nr	82655/117

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>		
Nieuwegein	Nieuwegein	Utrecht		
<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Jutphaas	D			1990

Omschrijving**

Cluster 50. Bomvrije remise C.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

BOMVRIJE REMISE C (1871-1873) als in de derde bouwfase aan het eerder als aardwerk opgeworpen Fort bij Jutphaas toegevoegd onderdeel. Met de toename van de draagwijdte van het geschut, de kracht van de inslagen van projectielen werd het steeds moeilijker weerstand te bieden tegen beschietingen. Verzwaring van het metselwerk, toepassing van schokabsorberende metselsystemen (onder meer door middel van bogen), flauwe hellingshoeken en gebogen of juist puntige vormen, gebruik van beton - en later van gewapend beton - in steeds zwaardere uitvoering, waren manieren om de vestingwerken bestand te houden tegen toenemende aanvalskracht. Bovendien was aanbrengen van aarddekkingen een goed middel gebleken om de energie van inslagen te absorberen of te dempen. Dit is de reden waarom vele gemetselde of betonnen werken van een aardlaag of een frontbescherming van zand of aarde zijn voorzien. Afhankelijk van de periode van ontstaan - en daarmee van de te verwachten inslagkracht van projectielen - werd van 'bomvrije gebouwen' gesproken, wanneer ze werden geacht bestand te zijn tegen een van tevoren bepaald aantal inslagen van zwaar kaliber. De remise, gebouw C behoort tot de in het derde kwart van de 19de eeuw op verschillende forten in of achter de wal gebouwde bakstenen bomvrije bergplaatsen. Het gebouw kent een vergelijkbare pendant op het noordoostelijk bastion.

Omschrijving

BOMVRIJE REMISE C gelegen in de oostflank van het aardwerk van het zuidelijkste bastion. De aan drie zijden en bovenop aardgedekte remise heeft een gemetselde westgevel met rechts een afgeschuinde hoek, die voorzien is van vlechtingen en links een naar voren wegbuigende, schuin aflopende vleugelmuur. In het midden van de gevel bevindt zich de getoogde ingangspartij. De remise bevat één vertrek voor het plaatsen van geschut.

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Waardering

BOMVRIJE REMISE C is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is aangelegd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de eeuw)

Het betreft hier een onderdeel dat een voorbeeld is van een bakstenen bouwwerk uit het derde kwart van de 19de eeuw, namelijk een aardgedekte, bomvrije berging.

* Ensemblewaarde en situationele waarden vanwege zijn ligging binnen het systeem van de Nieuwe Hollandse Waterlinie in het algemeen en in het bijzonder in de directe relatie tot overige onderdelen van het complex en de pendant op het noordelijk deel van het fort.

* Het onderdeel is representatief (karakteristiek) omdat het duidelijk herkenbaar is als een bomvrije bergplaats.

* Het onderdeel is goed bewaard omdat het nog duidelijk de fysieke en functionele kenmerken vertoont die destijds tot de bouw aanleiding gaven.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Bomvrij militair object

Functie

Remise (B)

Monumentnummer*: 531553

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	12 september 2014
Kadaster deel/nr	82656/99

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Nieuwegein	Nieuwegein	Utrecht

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Jutphaas	D			1990

Omschrijving**

Cluster 50. Bomvrije bergplaats/verbruiksmagazijn D.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

BOMVRIJE BERGPLAATS / VERBRUIKSMAGAZIJN D (1871-1873) als in de derde bouwfase aan het eerder als aardwerk opgeworpen Fort bij Jutphaas toegevoegd onderdeel. Met de toename van de draagwijdte van het geschut, de kracht van de inslagen van projectielen werd het steeds moeilijker weerstand te bieden tegen beschietingen. Verzwaring van het metselwerk, toepassing van schokabsorberende metselsystemen (onder meer door middel van bogen), flauwe hellingshoeken en gebogen of juist puntige vormen, gebruik van beton - en later van gewapend beton - in steeds zwaardere uitvoering, waren manieren om de vestingwerken bestand te houden tegen toenemende aanvalskracht. Bovendien was aanbrengen van aarddekkingen een goed middel gebleken om de energie van inslagen te absorberen of te dempen. Dit is de reden waarom vele gemetselde of betonnen werken van een aardlaag of een frontbescherming van zand of aarde zijn voorzien. Afhankelijk van de periode van ontstaan - en daarmee van de te verwachten inslagkracht van projectielen - werd van 'bomvrije gebouwen' gesproken, wanneer ze werden geacht bestand te zijn tegen een van tevoren bepaald aantal inslagen van zwaar kaliber. Gebouw D behoort tot de in het derde kwart van de 19de eeuw op verschillende forten in of achter de wal opgetrokken bakstenen, bomvrije bergplaatsen. Het gebouw kent een pendant aan de noordzijde van het fort.

Omschrijving

Centraal op het grote zuidoostelijke bastion van het Fort bij Jutphaas gelegen BOMVRIJE BERGPLAATS / VERBRUIKSMAGAZIJN D met een bakstenen frontmuur met ter weerszijden schuin aflopende, naar voren stekende vleugelmuuren, voorzien van vlechtingen. De bovenzijde is afgewerkt met kunststenen afdekplaten. In het midden van de muur bevindt zich een getoogde opening met aan

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

weerszijden twee boven elkaar geplaatste smalle verticale openingen. Deze hebben een kunststenen omlijsting en gietijzeren luikjes. De bergplaats is identiek aan bergplaats E.

Waardering

BOMVRIJE BERGPLAATS / VERBRUIKSMAGAZIJN D is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is aangelegd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de eeuw).

Het betreft hier een onderdeel dat een voorbeeld is van een bakstenen bouwwerk uit het derde kwart van de 19de eeuw, namelijk een aardgedekte, bomvrije berging.

* Ensemblewaarde en situationele waarden vanwege zijn ligging binnen het systeem van de Nieuwe Hollandse Waterlinie in het algemeen en in het bijzonder in de directe relatie tot overige onderdelen van het complex en als pendant van bergplaats E.

* Het onderdeel is representatief (karakteristiek) omdat het duidelijk herkenbaar is als een bomvrije bergplaats.

* Het onderdeel is goed bewaard omdat het nog duidelijk de fysieke en functionele kenmerken vertoont die destijds tot de bouw aanleiding gaven.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Bomvrij militair object

Functie

Monumentnummer*: 531554

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	12 september 2014
Kadaster deel/nr	82656/108

Woonplaats*	Gemeente*	Provincie*
Nieuwegein	Nieuwegein	Utrecht

Kadastrale gemeente*	Sectie*	Kadastraal object*	Appartement aanduiding	Grondperceel
Jutphaas	D			1990

Omschrijving**

Cluster 50. Bomvrije bergplaats/verbruiksmagazijn E.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

BOMVRIJE BERGPLAATS / VERBRUIKSMAGAZIJN E (1871-1873) als in de derde bouwfase aan het eerder als aardwerk opgeworpen Fort bij Jutphaas toegevoegd onderdeel. Met de toename van de draagwijdte van het geschut, de kracht van de inslagen van projectielen werd het steeds moeilijker weerstand te bieden tegen beschietingen. Verzwaring van het metselwerk, toepassing van schokabsorberende metselsystemen (onder meer door middel van bogen), flauwe hellingshoeken en gebogen of juist puntige vormen, gebruik van beton - en later van gewapend beton - in steeds zwaardere uitvoering, waren manieren om de vestingwerken bestand te houden tegen toenemende aanvalskracht. Bovendien was aanbrengen van aarddekkingen een goed middel gebleken om de energie van inslagen te absorberen of te dempen. Dit is de reden waarom vele gemetselde of betonnen werken van een aardlaag of een frontbescherming van zand of aarde zijn voorzien. Afhankelijk van de periode van ontstaan - en daarmee van de te verwachten inslagkracht van projectielen - werd van 'bomvrije gebouwen' gesproken, wanneer ze werden geacht bestand te zijn tegen een van tevoren bepaald aantal inslagen van zwaar kaliber. Gebouw E behoort tot de in het derde kwart van de 19de eeuw op verschillende forten in of achter de wal opgetrokken bakstenen bomvrije bergplaatsen. Het gebouw, dat centraal op het noordoostelijke bastion ligt, kent een pendant aan de zuidzijde van het fort.

Omschrijving

Centraal op het grote, noordoostelijke bastion van het Fort bij Jutphaas gelegen BOMVRIJE BERGPLAATS / VERBRUIKSMAGAZIJN E met een bakstenen frontmuur en ter weerszijden hiervan schuin aflopende, naar voren stekende vleugelmuren, voorzien van vlechtingen. De bovenzijde is afgewerkt met kunststenen afdekplaten. In het midden van de muur bevindt zich een getoogde opening met aan

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

weerszijden twee boven elkaar geplaatste smalle verticale openingen. Deze hebben een kunststenen omlijsting en gietijzeren luikjes. De bergplaats is identiek aan bergplaats D op het zuidoostelijke bastion.

Waardering

BOMVRIJE BERGPLAATS / VERBRUIKSMAGAZIJN E is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is aangelegd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de eeuw)

Het betreft hier een onderdeel dat een voorbeeld is van een bakstenen bouwwerk uit het derde kwart van de 19de eeuw, namelijk een aardgedekte, bomvrije berging.

* Ensemblewaarde en situationele waarden vanwege zijn ligging binnen het systeem van de Nieuwe Hollandse Waterlinie in het algemeen en in het bijzonder in de directe relatie tot overige onderdelen van het complex en als pendant van bergplaats D.

* Het onderdeel is representatief (karakteristiek) omdat het duidelijk herkenbaar is als een bomvrije bergplaats.

* Het onderdeel is goed bewaard omdat het nog duidelijk de fysieke en functionele kenmerken vertoont die destijds tot de bouw aanleiding gaven.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Bomvrij militair object

Functie

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Monumentnummer*: 531555

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	12 september 2014
Kadaster deel/nr	82656/84

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Nieuwegein	Nieuwegein	Utrecht

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Jutphaas	D			4002
Jutphaas	D			1990

*Omschrijving***

Cluster 50. Toegangsbrug.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

COMPLEX FORT BIJ JUTPHAAS

Inleiding

TOEGANGSBRUG van het Fort bij Jutphaas als ontsluiting van het fortterrein en gelegen aan de zuidwestzijde van het wachthuis. Het ophalen of verwijderen / vernietigen van bruggen is sinds de oudheid een probaat middel om indringers te weren. Niet alleen werd zo de doorgang of overtocht over een waterloop, een droge of een natte gracht of een terreindiepte belemmerd of vertraagd, maar ook moest een aanvaller zelf zorgen voor middelen om de barrière eventueel zelf te nemen. Houten bruggen waren relatief snel te vernietigen, desnoods door ze in brand te steken. Stenen en betonnen bruggen vergden een grotere en meer tijdrovende ingreep, al kon een springlading soms snel het gewenste effect sorteren. Met de komst van ijzeren bruggen - in de loop van de 19de eeuw op grote schaal toegepast in vele verschillende varianten - bleef de tweede mogelijkheid bestaan, maar verdween de eerste. Het opblazen van bruggen was kapitaalvernietiging en gebeurde alleen in uiterste noodzaak. Een manier waarop ijzeren bruggen afgesloten konden worden, was het uitnemen of ontoegankelijk maken van (kleine) delen ervan. De toegangsbrug van het Fort bij Jutphaas is uitgevoerd als een ijzeren brug op zware houten jukken, die op ongeveer tweederde is voorzien van een eveneens, ijzeren hekwerk. De brug is nog steeds in gebruik en is mede daarom gerestaureerd. De voorganger was voorzien van een centraal gelegen, uitneembaar deel. De toegang tot het wachthuis verliep, tot het dempen van de bijbehorende gracht, via een tweede, kleinere brug, aan de noordzijde van het wachthuis, die niet meer bestaat.

Omschrijving

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

De TOEGANGSBRUG van het Fort bij Jutphaas ligt iets ten zuidwesten van het wachthuis en verbindt van oudsher de zuidelijke helft van het forteiland, over de gracht, met het vasteland. De brug rust ter weerszijden op gemetselde hoofden en kent hiertussen drie houten jukken. De lengte bedraagt ongeveer 15 m en de breedte is ongeveer 3,50 m. Het brugdek bestaat uit houten planken; ter weerszijden hiervan zijn smeedijzeren leuninggen aangebracht, die in 12 vakken zijn verdeeld, elk voorzien van diagonalen in honingraatstructuur. Aan de landzijde zijn drie vakken schuin wijder gesteld. Tussen het 9de en het 10de vak is boven een juk een gepunt hek in profielijzer aangebracht, dat buiten de brug uitsteekt.

Waardering

De TOEGANGSBRUG van het Fort bij Jutphaas is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is aangelegd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw).

Het betreft hier een onderdeel dat een voorbeeld is van een brug als toegang tot het fort, maar dat van oorsprong de eerste van een tweetal te nemen waterhindernissen was.

* Ensemblewaarde en situationele waarden vanwege zijn ligging binnen het systeem van de Nieuwe Hollandse Waterlinie in het algemeen en in het bijzonder in de directe relatie tot overige onderdelen van het complex.

* Het onderdeel is representatief (karakteristiek) omdat het duidelijk herkenbaar is als een 19de-eeuwse brug.

* Het onderdeel is goed bewaard omdat het - mede door restauratie en onderhoud - nog duidelijk de fysieke en functionele kenmerken vertoont die destijds tot de bouw aanleiding gaven.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Fort, vesting en -onderdelen

Functie

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Monumentnummer*: 531556

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	12 september 2014
Kadaster deel/nr	82656/91

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>		
Nieuwegein	Nieuwegein	Utrecht		
<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Jutphaas	D			1977

Omschrijving**

Cluster 50. Rest Damsluis D.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

REST DAMSLUIS D ten oosten van het Fort bij Jutphaas als een van de afsluitingen van de fortgracht. Het verdedigingssysteem van de Nieuwe Hollandse Waterlinie was in de eerste plaats gebaseerd op het gecontroleerd onder water zetten van (grote) terreinoppervlakken. Gecontroleerde inundatie vergde een ingenieus systeem van waterwerken, zoals sluzen, stuwen en kanalen, waarmee het noodzakelijke peil snel en binnen nauwe grenzen gesteld en gehandhaafd kon worden. Er werden vele verschillende typen sluzen toegepast, afhankelijk van de plaats waar ze in het systeem functioneerden. Soms werden reeds bestaande scheepvaart-, uitwaterings- of keersluzen gebruikt, maar ook zijn er vele nieuwe gebouwd of bestaande (sterk) aangepast. Soms moesten lokale peilverschillen tussen afzonderlijke poldereenheden worden gehandhaafd door het opnemen of gebruiken van keersluisjes in bestaande kades of dijken. Hiertoe zijn vaak schotbalkkeringen in vaarten of zelfs in coupures in kades toegepast, maar ook zogenoemde verlaten met houten of ijzeren hefdeuren of duikers met schuiven zijn voor dit doel benut. In het geval van de damsluis ten oosten van het Fort bij Jutphaas is een speciaal hiertoe gebouwde damsluis in de buitenoever van het fort opgenomen, die een kering tussen de fortgracht en de omgeleide Overeindse Wetering vormde.

Omschrijving

REST DAMSLUIS D, gelegen aan de oostzijde van het Fort bij Jutphaas en bestaande uit twee gemetselde landhoofden, voorzien van functionele natuurstenen onderdelen en voorzien van schotbalkspinningen. De van 1819 daterende sluis vormde een scheiding tussen de (omgeleide) Overeindse Wetering en de gracht rond het fort, waarmee het peil gesteld en gehandhaafd kon worden.

Waardering

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

REST DAMSLUIS D, aan de oostzijde van het Fort bij Jutphaas is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van een aan de militair-strategische bouwkunde gerelateerde bebouwing en waterwerken, die gebaseerd zijn op het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw).

Het betreft hier een aan de militair-strategische bouwkunde gerelateerde uiting van historische waterbouwkunde, namelijk de rest van een damsluis met schotbalkkering.

* Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex.

* Het onderdeel is representatief (karakteristiek) omdat het in samenhang met een of meer nabije, al dan niet meer aanwezige sluzen het principe van de werking van het stellen en handhaven van een grachtpeil kan laten zien.

* Het onderdeel is redelijk gaaf bewaard omdat hoofdvorm en bouwkundige detaillering tamelijk goed herkenbaar zijn.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Fort, vesting en -onderdelen

Functie

Monumentnummer*: 531557

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	12 september 2014
Kadaster deel/nr	82656/78

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Nieuwegein	Nieuwegein	Utrecht

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Jutphaas	D			3878
Jutphaas	D			1977
Jutphaas	D			1975

*Omschrijving***

Cluster 50. Damsluis E.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

DAMSLUIS E ten noordwesten van het Fort bij Jutphaas als een van de afsluitingen van de fortgracht. Het verdedigingssysteem van de Nieuwe Hollandse Waterlinie was in de eerste plaats gebaseerd op het gecontroleerd onder water zetten van (grote) terreinoppervlakken. Gecontroleerde inundatie vergde een ingenieus systeem van waterwerken, zoals sluizen, stuwen en kanalen, waarmee het noodzakelijke peil snel en binnen nauwe grenzen gesteld en gehandhaafd kon worden. Er werden vele verschillende typen sluizen toegepast, afhankelijk van de plaats waar ze in het systeem functioneerden. Soms werden reeds bestaande scheepvaart-, uitwaterings- of keersluizen gebruikt, maar ook zijn er vele nieuwe gebouwd of bestaande (sterk) aangepast. Soms moesten lokale peilverschillen tussen afzonderlijke poldereenheden worden gehandhaafd door het opnemen of gebruiken van keersluisjes in bestaande kades of dijken. Hiertoe zijn vaak schotbalkkeringen in vaarten of zelfs in coupures in kades toegepast, maar ook zogenoemde verlaten met houten of ijzeren hefdeuren of duikers met schuiven zijn voor dit doel benut. In het geval van de damsluis ten noordwesten van het Fort bij Jutphaas is een speciaal hiertoe gebouwde damsluis in de omgeleide Overeindse Wetering rond het fort opgenomen.

Omschrijving

DAMSLUIS E, gelegen aan de noordwestzijde van het Fort bij Jutphaas en bestaande uit twee gemetselde landhoofden, voorzien van functionele natuurstenen onderdelen en voorzien van schotbalkspinningen. De van 1819 daterende sluis maakte deel uit van de

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

omgeleide Overeindse Wetering.

Waardering

DAMSLUIS E, aan de noordwestzijde van het Fort bij Jutphaas is van algemeen belang vanwege:

- * Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar is versterkt en verbeterd.
- * Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van een aan de militair-strategische bouwkunde gerelateerde bebouwing en waterwerken, die gebaseerd zijn op het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw).

Het betreft hier aan de militair-strategische bouwkunde gerelateerde uiting van historische waterbouwkunde, namelijk een damsluis met schotbalkkering.

- * Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex.
- * Het onderdeel is representatief (karakteristiek) omdat het in samenhang met een of meer nabije, al dan niet meer aanwezige sluzen het principe van de werking van het stellen en handhaven van een grachtpeil kan laten zien.
- * Het onderdeel is redelijk gaaf bewaard omdat hoofdvorm en bouwkundige detaillering tamelijk goed herkenbaar zijn.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Bomvrij militair object

Functie

Monumentnummer*: 532154

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	12 september 2014
Kadaster deel/nr	82835/78

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>		
Nieuwegein	Nieuwegein	Utrecht		
<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Jutphaas	D			1990

Omschrijving**

Cluster 50.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

FORTWACHERSWONING als een op het Fort bij Jutphaas gelegen onderkomen voor de bewaker en beheerder van het terrein en de gebouwen. Omdat de meeste forten en andere (buiten de bebouwde kom gelegen) verdedigingswerken - wanneer er geen sprake was van mobilisatie of oefeningen - geen bezetting met militair personeel hadden, was er in veel gevallen een aparte woning of andersoortig onderkomen voor een beheerder of wachter, Soms had een dergelijk(e) woning of onderkomen tevens een andere functie, zoals die van sluiswachterswoning of brugwachtershuis. In de toegepaste architectuur bestaat mede hierdoor geen uniformiteit: het gebruikte bouw materiaal varieert, maar bestaat gewoonlijk uit baksteen of hout. Het aantal bouwlagen verschilt, maar de meeste exemplaren tellen een bouwlaag met kapverdieping en voorts is er soms een kelderlaag. Ook voor wat betreft de locatie van een wachterswoning bestaan geen duidelijke standaarden; sommige fortwachterswoningen liggen binnen de fortgracht, andere daarbuiten - soms zelfs op enige afstand van het fort. De fortwachterswoning op het Fort bij Jutphaas ligt centraal op de zuidelijke helft van het fortlichaam met de daknok ongeveer oost-west. De woning is een opvolger van omstreeks 1930 van een ouder exemplaar dat op ongeveer dezelfde plaats stond.

Omschrijving

De FORTWACHERSWONING op het Fort bij Jutphaas is een eenlaags bakstenen bouwwerk op een relatief lange, rechthoekige plattegrond (ca. 15x5m) en wordt gedekt door een met gesmoorde pannen belegd zadeldak dat eindigt met eenvoudige windveren. Aan de zuidwestzijde strekt zich over de halve lengte van het bouwwerk een authentieke, vlak gedekte uitbouw uit. De van omstreeks 1930 daterende woning kent een plint die in een iets donkerder baksteen is uitgevoerd en het pand is voorzien van liggende,

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

rechthoekige vensteropeningen met hellende bakstenen dorpels, waarin houten kozijnen, met partiele draairamen.

Waardering

De FORTWACHERSWONING op het Fort bij Jutphaas is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is aangelegd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de en 20ste eeuw).

Het betreft hier een onderdeel dat een voorbeeld is van een rond 1930, als vervanging van een ouder exemplaar, op het Fort bij Jutphaas gebouwde, bakstenen woning.

* Ensemblewaarde en situationele waarden vanwege zijn ligging binnen het systeem van de Nieuwe Hollandse Waterlinie in het algemeen en in het bijzonder in de directe relatie tot overige onderdelen van het complex.

* Het onderdeel is representatief (karakteristiek) omdat het duidelijk herkenbaar is als een in een tamelijk late bouwphase van de forten van de NieuweHollandse Waterlinie toegevoegde woning.

* Het onderdeel is goed bewaard omdat het nog duidelijk de fysieke en functionele kenmerken vertoont die destijds tot de bouw aanleiding gaven.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Fort, vesting en -onderdelen

Functie

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument